

vót a javábul... a kiröndölt rollét soha el nem tévesztötte... azt öcsém, mög nem löhetőtt birságnálni még tíz krajcár erejéig sé... úgy vigyázott az a slavort-jára, mikor köllött neki kilépni...!

Itt aztán, ha már játszószíni constitútióról volt szó, nem volt több ellen-vetés, nem lehetett Klivinyi urammal vitába szállni. Úgy ismerte az azt, akár a saját mesterségét. Egyetlen dolog volt csupán, amivel nem tudott egyet-értetni, amit mindig fel is hozott a deákkal való beszélgetése közben. Nem ér-tette, miért szorul a köznép a színházban mindig csak a karzatra, hiszen ő a nyelvnek fenntartó közege. A diétán latinul beszélnek, az előkelőség nyelve a német, a többség, aki két kezével s verítékével munkálkodik, csak zsellér ma-rad saját kultúrájának csarnokában továbbra is.

— A könyvben is csak az van írva öcsém, hogy »plebs stat in ultima cavea« (a nézőtér alján foglal helyet)... hát csak ammondó vagyok, ez így nincs rendjén... no, de munkára föl, öcskös... Vale!... (élj boldogul).

Ezzel még egy barackot nyomott a fiú fejére s ment tovább, dohogva még egy jó ideig.

Dehogy tudta azt, hogy is tudhatta volna a derék öreg, hogy akivel az imént társalgott, nem más, mint a magyar Shakespeare, aki fejében már a ma-gyar élet színteréről a hátsó karzatra szorított plebs nemzeti tragédiájának gon-dolatát forgatja.

*

Teltek, múltak az évek. A facsemete a helyes oltás következtében kezdett terebélyesedni. Az ifjú Katona József is felkerült Budára. Évek múltán már »szegedi ismerőse«, laborfalvi Benke József társulatában játszott s így saját bőrén tapasztalhatta, mennyire igaza volt jó Klivinyi céhmester uramnak annak idején. Azok, akik szívvel-lélekkel állottak a magyar ügy mellett, a taborcok, igen csak »in ultima cavea«, a hátsó karzatokon szoronghattak a merániak mö-gött, de az elismerő taps mindig az ő soraikból hangzott legerősebben — s az mindig a szívükből fakadt.

CSONGOR GYÓZÓ

József Attila makói kapcsolatai verskötet-ajánlások tükrében

József Attila makói tartózkodása alatt számos kéziratot, dedikált verseskötetet ajándékozott barátainak, ismerőseinek, jötevőinek. Példátlan bőkezűséggel szórta szét verseinek kéziratait, gyakran »fizetség-képpen«: ellenszolgáltatásul a kapott jókért, anyagi támogatásáért, de a jó szóért is.

Számos kézirat és a költő ajánlásával, névaláírásával ellátott verskötet került így a makói ismerősök kezébe. Ezek közül jónéhányat a különféle életrajzi művek — így a költő nővérének, József Jolánnak, és makói magyar-tanárának, Galamb Ödön-nek könyvei — szó szerinti másolatban közzé is tettek. Sajnos, az idők folyamán e kéziratok és ajánlások jelentős része elkallódott, sőt nem egy a második világháború során el is pusztult. A megmaradtak közül ismét jónéhányat közzétettek a főlzabada-lás utáni József Attila-kutatók. Egyikük, Péter László, »Adatok József Attila életéhez, költészetéhez« című nemrég megjelent írásában több olyan verskötet-dedikációt kö-zölt, amelyek érdekes módon, alkotóelemeivé lettek a költő egy későbbi versének.

Ezek az ajánlások maguk is — az akkoriban divatos, s József Attila e korszakában általa is gyakran írott — szabadversekre emlékeztetnek.

Nekem is sikerült még néhány eddig ismeretlen József Attila-dokumentumot összegyűjtenem, elsősorban verskötet-ajánlásokat. Ezek jórészt nem többek az ajándékozás pusztá tényének és a barátság, szeretet, hála megvallásának lerögzítésénél. Ám közlésük — úgy gondolom — sok szempontból fontos lehet: nyomra vezethet a költő további kapcsolataira nézve, s keletkezése utat mutathat József Attila életrajzának ma még hézagos kronológiája tekintetében is.

Itt van mindjárt három verskötet-ajánlás, melyeket Kesztnér Zoltánnak, a makói villanytelep volt igazgatójának, Espersit János mellett másik jeles pártfogójának adta József Attila. Az első ajánlást a »Szépség koldusa« példányán olvassuk:

Kesztnér Zoltán bátyám fogadja szeretetem jeléül.

Makó, 1922. dec. 19.

József Attila

A második dedikáció hét évvel későbbi. Közben 1925-ben megjelent ugyan egy másik verseskötete, *Nem én kiáltok* címmel, ennek Kesztnérhez dedikált példánya azonban már nem található meg, noha egészen biztos, hogy ezt is ajánlással nyújtotta át a költő Kesztnér Zoltánnak. Hiszen a kötet megjelenése napjaiban, 1925. február 4-én minden bizonnyal az új nyomtatott kötetel együtt adta át József Attila Kesztnér Zoltánnak »A legutolsó harcos« című kéziratos versesfüzetet, ugyancsak dedikációval. Ez a füzet még 1941-ben megvolt, s erről közölte Radnóti Miklós »Ajánlás« címmel a Kesztnér Zoltánnak írt verses dedikációt. Azóta ez minden József Attila kötetben megtalálható.

Az említett későbbi dedikáció a költő »Nincsen apám se anyám« című, harmadik verskötetének 47. számozott példányán olvasható:

Kesztnér Zoltánnak szeretettel

Pest, 1929. május.

József Attila

Még tanulságosabb dokumentuma tartós barátságuknak a *Döntsd a tőkét, ne síránkozz* című, tőke-ellenes, szocialista verseket tartalmazó kötetének ajánlása. Tanulságos azért is, mert mutatja, hogy a költő még 1931-ben is szívesen tartotta a kapcsolatot makói barátaival, nem feledkezett meg róluk, s új kötetéből azon frissiben küldött nekik. De hasznos az ajánlás kelte is, mert pontosan jelzi, mikor jelent meg a kötet, hiszen egészen biztos, hogy legjobb barátainak még a megjelenés napján, vagy közvetlenül az azt követő napokban megküldte új kötetét. S még értékeesebb a kötet és az ajánlás azért, mert ezt a kötetét megjelenése után néhány nappal az ügyészség lefoglalta, s a költő ellen a »Szocialisták« című verse és két műfordítása miatt pört indított. A költőt el is ítélték, s bár az ítéletet felfüggesztették, az elkobzott köteteket a bíróság megsemmisítette. A fennmaradt Kesztnér-féle példány annál értékeesebb, ezzel a dedikációval:

Kesztnér Zoltánnak a régi szeretettel

Bp. 1931. márc. 24.

József Attila.

S ha már Kesztnér Zoltánnak a költővel való kapcsolatánál tartunk, közöljük még az ő hagyatékából előkerült verset, amely minden bizonnyal ugyancsak József Attiláé. Sajnos gépelt példány, sőt még az aláírás is hiányzik róla, így érthető lenne a gyanú hitelességét illetően. Ám bizonyos formai jellegzetességei, főként papírja és az írógép betűtípusa — az ez időtájt ismeretes kéziratok, gépiratok legjobb ismerője, Péter László szerint — lehetővé teszik a föltevést, hogy ez is még ismeretlen József Attila-vers:

ARANYVIRÁGNAK

(Marosparti emlék)

*Már halottas leplében Őszanyó itt áll
A rőt rétek síkja felett száll az ezüst szál
Napnak fénye sem olyan már mint volt azelőtt
Csiripelő dalos fecskék
Ittenléte már csak emlék, elköltöztek Ők.*

Napfényfoltos zöld erdőben nincsen már rigó
A sokpettyű bogárhad közt úri-dáridó
Károgó varjak serege suhog odafent
Maros felett mély köd szállong
A strandoló szépleányok, mind eltűntenek:

Kora alkony mély csendjében egy szekér zörög
Onos vize a Marosnak lomhán hőmpölyög
Szél kergette lombos fákról »Aranyvirág« hull
Zúgó szél füledbe súgja
Elavul már holnap újra, ami ma még új.

Romladozik az időnek kopott kereke
Eltávozik az ís ki a szépet szerette
Tetemre hív Téged is majd az elmúlt idő
Elnézem a leveleket
Marosparti emlékeket, nincs hű szerető.

A költemény háttéréről, a nyilván jelképes »Aranyvirág« jelentéséről (talán egy szőkehajú lány emlékét őrzi?), pontos keletkezéséről egyelőre sajnos még nem tudunk semmit.

A ma is élő Kiss Károly ügyvéd, a makói polgári-demokratikus ellenzék egyik vezetője, Espersit János kérésére ugyancsak támogatta a költőt. József Attila iránta megnyilvánult bizalmát mi sem bizonyíthatná jobban, mint egyik diákkori öngyilkossági kísérlete alkalmával, 1922. június 26-án írott »végkérese«, azaz végrendelete, amelynek hasonmását Galamb Ödön közli a költő makói éveiről írott könyvében. »A pályázaton nyert 100 K-t — céloz az önképzőköri jutalomként kapott száz koronára — adják oda Kiss Károlynak, akitől ennyit kaptam kölcsön, amit itt is hálásan köszönök.«

Több dedikált kötete elveszett már, az egyetlen megmaradton, a *Nem én kiáltok* XIV. számozott példányán ezt a szabadvers-sorként ható ajánlást olvashatjuk:

*Kiss Károlynak, hogy ő is eljöjjön barátaimmal, akik
meleg tenyerekkel megsímogatják a szomorúságot.*

Makó, 1925. febr. 4.

József Attila

Ugyane kötetének több dedikációját ismerjük: a Galamb Ödönnek, Saitos Gyulának, Kemény Sándornak, Sz. Szigethy Vilmosnak, Fehér Edének adott példányok ajánlásait már közzétették. A költő német nyelvtanárának, a szegedi egyetem akkori német lektorának ajándékozott kötet dedikációja azonban még ismeretlen:

*Kedves ősz professzoromnak, Schneider Ferencnek, hogy végkép megszeresse a
háború utáni tizenkilencévesek lázadó, bolond zsoltárait.*

Szeged, 1925. febr. 27.

József Attila

Még egy ismeretlen ajánlásról tudunk. Balog József orvos a költő iskolatársa és egyik legkedvesebb makói barátja volt; kapcsolatukról József Jolán szépen írt »A város peremén« című életrajzi regényében. József Attila gyakran megfordult náluk, ahol rokonuk, Siket Sándorné is lakott, aki gyakran megkínálta a bizony sokat éhező, elárvult szegény diákot kedvenc ételleivel. Ennek ellenszolgáltatásaként írta bele a költő az alábbi ajánlást a *Szépség koldúsa* egyik példányába:

*Siket Sándorné önnagysága
fogadja tiszteletem jeléül.*

Makón, 1923. január 17.

József Attila

*

Ez a néhány új, még ismeretlen dokumentum is bizonyára hasznosan járulhat hozzá József Attila makói éveinek alaposabb megismeréséhez, a költő kapcsolatainak megrajzolásához. A közölt dokumentumok kivétel nélkül magánosok kezén vannak: Kesztnér Zoltán példányai és versgépírata unokájáé, Kesztnér Andrásé (Makó, Föl-szabadulás útja 8.); Kiss Károlyé ma is övé (Makó, Hajnal u. 6.); Schneider Ferenc-József Attila-kötetét leánya, Szörényi Erzsébet tanárnő (Szeged, Zrínyi u. 1.); Siket Sándornéé Balogh Tünde (Makó, Mikes Kelemen u. 8.) örzi. Nekik köszönöm, hogy a tudományos kutatás számára hozzáférhetővé tették mindezeket. Egyébként valamennyiről fényképmásolata van a Szegedi Egyetemi Könyvtárnak, melynek munkatársa, Péter László segített az anyag összegyűjtésében és e cikk megírásában is.

TÁLAS GEZA

Felhívás

Móricz Zsigmond levelek és dokumentumok gyűjtésére

A Magyar Tudományos Akadémia Móricz Zsigmond műveinek, levelezésének és a rávonatkozó dokumentumoknak kiadását indítja meg. A munka teljességéhez szükséges, hogy a magánkézben levő Móricz-írások, dedikált könyvek, levelek, valamint a kortársak megemlékezései is belekerüljenek a kiadásba. Ezért felkérünk mindenkit, akinek birtokában Móricz Zsigmonddal kapcsolatos bármilyen emlék van, közölje a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára kéziratárával (Budapest, V., Akadémia-utca 2.).

A könyvtár az anyagot letétként átveszi, vagy megvásárolja.

Kérjük, hogy azok is jelentkezzenek, akik a tulajdonukban levő leveleket, dedikációt stb. nem kívánják felajánlani a könyvtárnak, és tegyék lehetővé, hogy a továbbra is tulajdonukban maradó dokumentumokat a könyvtár a maga részére lefényképeztesse.

A gyűjtés célja a nagy magyar klasszikus író minden kéziratának, emlékének őrzése, valamint egy Móricz Zsigmond teljes levelezését magába foglaló kiadvány anyaggyűjtésének támogatása.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

MAGYAR IRODALOMTÖRTENETI
TARSASÁG
